

CARLOS NEWLAND (2018)

VILÁGSZERTE CSÖKKEN A KAPITALIZMUS TÁMOGATOTTSÁGA?

„IS SUPPORT FOR CAPITALISM DECLINING AROUND THE WORLD? -
A FREE-MARKET MENTALITY INDEX 1990-2012” THE INDEPENDENT REVIEW
22(4): 569-583

Világszerre csökken a kapitalizmus támogatottsága? Carlos Newland, a tanulmány írója szerint ez nem egy lényegtelen kérdés, az emberek gondolkodása jelentősen befolyásolhatja az alakítandó törvényeket, irányelveket. Így, közepes és hosszú távon egy antikapitalista tömegkultúra elő tudja mozdítani a piac hatékony működését segítő jogi keretrendszer átalakulását. Ezzel képes befolyásolni a gazdasági növekedést és a jólétet. Herbert Grubel úgy véli, hogy a szabadpiac paradigma támogatottsága az 1980-as és 90-es években, különösen a kelet-közép-európai rendszerátalakulások idejében növekedett, ugyanakkor 2000 óta elvesztette erejét. Még az USA-ban is folyamatosan nő azoknak a szavazóknak a köre, akik úgy gondolják, hogy a kormánynak bele kell szólnia a piaci működésbe. Newland szerint ez a trend érzékelhető volt Barack Obama és talán Donald Trump megválasztásakor is. A Pew Research Center közvélemény-kutatásai alapján számos országban csökkent a szabadpiac hasznának kedvező közmegítélése. Külön érdemes megemlíteni egy 2001-es kutatást, mely megmutatta, hogy a piacgazdaság iránti lelkesedés jelentősen csökken a poszt szocialista országokban. De a G8 országaiban lefolytatott kutatások is csökkenő tendenciát mutatnak.

Carlos Newland úgy gondolja, hogy a növekvő antikapitalista mentalitást még nem kutattuk megfelelően. A legtöbb kutatás kevés országot fed le, vagy a problémához nem túl szorosan illeszkedő kérdéseket tesz fel. Így hát elhatározta, hogy létrehoz egy „Szabadpiac mentalitás indexet” (Free Market Mentality Index - FMMI) számos országra, 1990-től 2012-ig lefedve. „Ez az egyenletes és összehasonlítható index” írja „megengedi számunkra, hogy számszerűsítsük különféle nemzetek népességének elköteleződését a szabadpiac ideáljához, valamint, hogy leírjunk általános trendeket a világ különféle régióira”. Természetesen, számos alkalommal megemlíti, hogy a mérés távolról sem tökéletes, mégis segítheti a diskurzus folytatását.

Úgy véli, számos tanulmány megpróbálja összekötni az intézmények minőségét a gazdasági teljesítménnyel, azonban kihagynak egy jelentős részletet, mégpedig a „gazdasági látásmódot”, ami egy jelentős változó lehet a törvényhozásban és az országos politikában. Igazán nehéz ezt kutatni, korrelálni a személyes attitűdöket vagy értékeket egyes gazdasági ideológiákkal. A bizalom például összekapcsolható a kapitalizmus támogatásával, de mivel a szolidáris viselkedést alapvetőnek tartja a társadalomban, ezért a szocialista modellt is segítheti. Az individualizmus összeköthető a szabadpiac támogatásával, de egyben elősegítheti a „járadékvadász” viselkedést is.

Egy ország gazdasági fejlődésének sikerességéhez rengeteg tényező szükséges, ilyen lehet az egy munkavállalóra jutó szükséges tőke vagy a befektetésre, innovációra és vállalkozó szellemre fordított forrás. Ezekkel együtt jár egy intézményi keretrendszer, ami támogatja a gazdasági szabadságot, a belső és külső versenyt, megelőzi a korrupciót és megvédi a tulajdonjogokat. Ezeket a tényezőket számtalan tanulmány próbálta már számszerűsíteni. Newland azzal folytatja, hogy

megemlít néhányat közülük. Ilyen a Fraser Intézet által támogatott „Economic Freedom of the World Index”, amelyre a későbbiekben még utalni fog. Ez azt méri, hogy egyes országok törvényei milyen mértékben támogatják a gazdasági szabadságot. A vállalkozások lehetőségeit mérő kutatások közül fontos még a Világbank által létrehozott „Ease of Doing Business Index”, mely az országok szabályozásainak vállalatbarát mivoltát méri. Ezeken kívül megemlíthető még az Economist „Crony Capitalism” indexe vagy a Transparency International „Corruption Perceptions” indexe, amelyek a piaci gazdaságot segítő intézményi kereteket és azok hiányát mérik.

Michael Porter szerint a népesség gazdasági kultúrája vagy mentalitása az alapja a növekedést segítő intézményi kereteknek. Azt mondja, hogy ahhoz, hogy elérjünk egy fenntartható növekedést, a társadalomnak képesnek kell lennie a gazdasági hatékonyságát befolyásoló tényezők megértésére, valamint rendelkeznie kell egy archetípussal a produktivitásra. Ezek a tényezők magukban foglalják a verseny felértékelődését, a globalizáció és a nemzetközi kereskedelem iránti nyitottságot. Ezen paradigma nélkül lehetséges, hogy egy alternatív nézet gyökeret ver a társadalomban (ilyenek lehetnek például a protekcionista gazdaságpolitikák). Newland szerint az optimális paradigmának, melyre Porter rámutatott, nem szabad a társadalom felsőbb csoportjaira korlátozódnia, hanem át kell terjednie a teljes lakosságra, beleértve a munkásosztályt is.

A népesség körében dominánsan megmutatkozó gazdasági ideológia értékelése és mérése nehéz. Ebben a kutatásban Newland a problémát a World Values Survey (WVS) adatainak felhasználásával fogja elemezni. Három tételt átvett a WVS kérdéseiből, valamint összehasonlította azokat a kutatásokat, amelyek ezeket a kérdéseket is használták. Így az FMMI-ben az 1990-es, 1996-os, 2006-os és 2012-es évi mérés fog megjelenni. Fontos még megemlíteni, hogy míg 1990-ben 27 ország vett részt a kutatásban, ez 2012-re 58-ra növekszik. A mutatók azonban ingatagok és kevés változót használnak.

Egy prokapitalista ideológia egy gondolatcsokor, mely preferálja a szabad gazdasági interakciót egyének és társaságok között, akik a verseny és a profitmaximalizálás miatti termelékenységnek köszönhetően hasznot szereznek maguknak és a társadalomnak a termékeikkel és szolgáltatásaikkal. Úgy véli, hogy a legnagyobb jólét csak akkor lehetséges, ha a magánvállalkozások a legfontosabb szereplők, mert a kormányzati ügynököknek nincs megfelelő ösztönzőjük a magas termelékenység elérésére vagy a fogyasztók vágyainak kielégítésére. Végül, ezen ideológia érdekében a tulajdonhoz fűződő jogokat tiszteletben kell tartania és védeni kell. Az itt létrehozott FMMI célja az, hogy ezt a mentalitást a WVS-ben foglaltak szerint (a hozzájuk tartozó ellentétekkel együtt) foglalja össze, melyeket a megkérdezettek egy tízpontos skálán értékelték.

A három felhasznált állítás:

- 1. állítás:** A verseny jó. Serkenti az embereket arra, hogy keményen dolgozzanak és új ötleteket fejlesszenek ki. (Antitézis: A verseny káros, mert kihozza a legrosszabbat az emberekből.)
- 2. állítás:** A vállalkozások és az ipar magántulajdonát növelni kell. (Antitézis: A kormányzat üzleti és ipari tulajdonát növelni kell.)
- 3. állítás:** A jólét növekedhet, így mindenki részesülhet belőle. (Antitézis: Az emberek csak mások kárára tudnak gazdagodni.)

Az első állításhoz rendelt érték értelmezése egyszerű: a gazdasági verseny értéket teremt és növeli a termelékenységet. Nem kétséges, hogy az interjúalanyok is tisztában lennének azzal, amit általában egy versenyképes rendszertől várunk: az ár és a költségek csökkentése és a bérleti

díjak monopóliumának megszüntetése. A második állítás is félreérthetetlen, mivel a magán- (és nem állami) cselekvés kulcsfontosságú a szabad piacok működéséhez. Végül a harmadik állítás tükrözi azt a hitet (ezt Adam Smith egyértelműen kifejtette), ami a kapitalizmus központi aspektusának tűnik: ez nem egy zéróösszegű játék, és mindenki profitálhat a piaci folyamat előnyeiből.

Az index elkészítéséhez Newland a három egyedi alkotórészt (verseny, magántulajdon és verseny) minden országra kivetítette, normalizálta az alábbi képlet szerint: $(\text{a minta legalacsonyabb értéke} - \text{ország értéke}) / (\text{a minta legalacsonyabb értéke} - \text{a legmagasabb a minta értéke})$. Ezután átlagolta a három változó eredményeit az FMMI eléréséhez. Emellett, mivel úgy gondolta, az első két kérdés jobban képes kimutatni egy olyan ideológiát, mely értékeli a piacgazdaság eredményeit és működését, mindkettőt 40%-osan súlyozta. A harmadik kérdés így 20%-al lett súlyozva.

Table 1
Frc-Market Mentality Index (FMMI), 1990–2012: Long-Term Trends

Country	1990	1996	2006	2012	Δ 1990–2012
Argentina	0.809	0.601	0.267	0.340	-0.469
Brazil	0.598	0.586	0.565	0.570	-0.028
Chile	0.486	0.376	0.271	0.332	-0.154
Mexico	0.633	0.545	0.559	0.520	-0.113
<i>Latin America</i>	<i>0.632</i>	<i>0.527</i>	<i>0.415</i>	<i>0.440</i>	<i>-0.192</i>
Belarus	0.554	0.559	0.575	0.603	0.049
Estonia	0.790	0.721	0.632	0.483	-0.307
Poland	0.670	0.399	0.264	0.307	-0.363
Romania	0.713	0.699	0.697	0.526	-0.187
Russia	0.580	0.381	0.353	0.307	-0.273
Slovenia	0.750	0.708	0.643	0.604	-0.146
<i>Formerly Communist</i>	<i>0.676</i>	<i>0.578</i>	<i>0.527</i>	<i>0.472</i>	<i>-0.204</i>
China	0.564	0.618	0.484	0.573	0.010
Japan	0.586	0.633	0.722	0.756	0.170
South Korea	0.711	0.634	0.479	0.517	-0.194
<i>Sinosphere</i>	<i>0.620</i>	<i>0.629</i>	<i>0.561</i>	<i>0.615</i>	<i>-0.005</i>
Nigeria	0.547	0.529	0.497	0.445	-0.102
South Africa	0.711	0.623	0.468	0.167	-0.544
<i>Africa</i>	<i>0.629</i>	<i>0.576</i>	<i>0.483</i>	<i>0.306</i>	<i>-0.323</i>
Germany	0.887	0.725	0.634	0.635	-0.252
Spain	0.553	0.457	0.499	0.592	0.039
Sweden	0.768	0.751	0.741	0.631	-0.137
Turkey	0.435	0.539	0.345	0.341	-0.094
<i>Europe</i>	<i>0.661</i>	<i>0.618</i>	<i>0.555</i>	<i>0.550</i>	<i>-0.111</i>
India	0.686	0.637	0.554	0.512	-0.174
United States	0.831	0.854	0.819	0.781	-0.050
<i>World</i>	<i>0.660</i>	<i>0.599</i>	<i>0.527</i>	<i>0.502</i>	<i>-0.158</i>

Note: Some values had to be calculated by interpolation (Brazil for 1996 and Belarus, Estonia, Nigeria, and Russia for 2006).

Forrás: Newland, 2018 p. 576

Az FMMI-t országonként a 1990, 1996, és 2012-es évekre vonatkozóan az első táblázat tartalmazza. A 2012-es eredmények azt mutatják, hogy a kapitalista mentalitás legmagasabb szintje Tajvanon van jelen, ezután következik az Egyesült Államok, Japán, Új-Zéland és Ausztrália. Ezek a csúcversenyzők (a többi években Kanadával kiegészülve) azt mutatják, hogy két, jelentősen

eltérő kulturális háttérrel rendelkező nemzetek a vezetők a piac hatékonyságába vetett hitben. Az első csoportot Newland „Angloszférának” nevezi, a konglomerátum, amely magában foglalja azokat az országokat, amelyek osztoznak Nagy-Britannia kultúrájának és ideológiájának örökségében, amelyet mindig is a szabadpiacok és az individualizmus bölcsőjének tekintettek. A másik csoport a kelet-ázsiai kulturális szféra (Sinopshere), amelyben olyan államok vannak, amelyek konfucianus hagyományt követnek, így számukra kifejezetten fontosak a hierarchikus társadalmi és családi kapcsolatok, a takarékoság és a megtakarítási hajlandóság, ide sorolható Kína is. Ez az eredmény ellentmond annak az elméletnek miszerint a kapitalista ideológia csak a Hoftsede szerinti individualista kultúrákban virágozhat. A poszt szocialista országok alacsony értékekkel rendelkeznek, ebben feltehetően része van a kapitalizmus kedvezőtlen megítélésének és a szocialista múltnak. Egyes korábban kommunista nemzetek – Üzbegisztán, Fehéroroszország, Szlovénia és különösen Grúzia – átlagon felüli FMMI pontszámokkal rendelkeznek. Latin-Amerika olyan nemzeteket ölel fel, amelyek általánosságban egy közös spanyol kulturális örökséget képviselnek, amely a centralizmust és a szabályozást előnyben részesíti; ezekben az államokban szintén kevés lelkesedéssel lehet találkozni a kapitalizmus iránt. A latin-amerikai régióban a legmagasabb értéke Brazíliának van. Az európai nemzetek szétszórva helyezkednek el a rangsorban. A kontinens északi részének országai általában magas pontszámmal rendelkeznek (bár Hollandia például nem). A szubszaharai nemzeteknél Ruanda és Zimbabwe értek el magas eredményeket. A muszlim nemzetek közepes vagy alacsony értéket mutatnak, kivétel ez alól Jemen. Egyes országok, melyek Kína iparosodási útját követhetik (pl. Pakisztán, Thaiföld, Fülöp-szigetek), olyan kultúráknak tűnnek, melyek akadályozhatják a hatékony gazdasági intézmények elfogadását.

Az 1. táblázat hosszabb távú tendenciákat elemez, amelyeket (információ hiányában) kevés országnál lehetséges teljesen megjeleníteni. A táblázat egyértelműen azt mutatja, hogy 1990 és 2012 között a kapitalizmus támogatása erősen csökkenő tendenciát mutatott a világban, a globális FMMI pedig 24 százalékkal esett vissza. Ez az esés fokozatos és folyamatos, ezért nem tulajdonítható a 2007-2009 közötti nagy recesszióknak. A negatív trend nagyon világos a korábban kommunista országok, Latin-Amerika és Afrika esetében. Kelet-Ázsia kétoldalú, az európai adatok pedig általában romlottak. A 2. táblázat mindhárom kérdésben fokozatosan negatív tendenciát mutat, különösen igaz ez a magánvállalkozások terjeszkedésének megítélése esetében.

Table 2
Evolution of Attitudes toward Capitalism by Topic (1990 = 100)

	1990	1996	2006	2012
Competition	100	96	92	91
Private ownership	100	95	80	81
Wealth	100	96	95	90

Note: Calculated with the average nonnormalized answers provided in the following countries, for which complete information exists for the period: Argentina, Chile, China, Germany, India, Japan, South Korea, Mexico, Poland, Romania, Slovenia, South Africa, Spain, Sweden, Turkey, and the United States.

Az elemzés néhány külön példával folytatódik, olyan országokkal, melyekben a kapitalizmus kedvező 1990-es megítélése katasztrofálisan mértékben csökkent. Ilyen Argentína, ahol a 40-es évektől folyó állami beavatkozások kezdetben egy szabadpiaci mentalitást hoztak létre, de Carlos Menem elnök privatizációs hulláma alatt kialakult adósság és gazdasági visszaesés a közvéleményt ellenségesé tette a kapitalizmussal szemben. Ezt Nestor és Cristina Kirchner elnök és populista gazdaságpolitikájuk kihasználta. Oroszországban a kommunizmus összeomlása egy új, szabad gazdaságba vetett hitet alakított ki. Ezt a lelkesedést azonban Borisz Jelcin elnök liberalizációs politikája után kialakult „haveri” kapitalizmus csökkentette. Newland szerint Putyin ideológiájában jelen van egy antikapitalista magatartás, mely az állami kiterjesztésben érezhető. Dél-Afrikában Nelson Mandela az 1990-es években felkarolta a szabadpiaci ötleteket, és politikája növelte a magán- és külföldi befektetéseket. Idővel azonban a közvélemény elfordult a kapitalizmus kezdeti támogatásától, 2007-re az Afrikai Nemzeti Kongresszus Párt Országos Konferenciája egy államilag irányított fejlesztési modell elfogadását javasolta, amely nagyobb állami beavatkozást igényelt a gazdaságban és ellene ment a Mandela-féle politikának. 2017-ben Jacob Zuma elnök bejelentette, hogy végrehajtja a modellt.

Érintette-e a globális feltételeket és a gazdasági szabadsággal foglalkozó intézményeket az 1990-es évek óta az FMMI csökkenő tendenciája? Newland szerint a Fraser Intézet és a Heritage Foundation adatai ezt mutatják. Ha összehasonlítjuk az 1. ábra FMMI adatait a Fraser-féle 2012-es „Freedom of the World Index”-el, akkor egy pozitív, de gyenge korrelációt találunk. Egyértelműbb kapcsolat akkor jelenik meg, ha az elemzést a legmagasabb és legalacsonyabb FMMI pontszámokat elérő országokra szűkítjük. Ez az összehasonlítás azt mutatja, hogy általában a magas prokapitalista ideológiával rendelkező országok is szabadabb és versenyképesebb gazdaságokkal rendelkeznek. Érdekes ezekhez a nemzetekhez Ruandát és Grúziát is hozzáadni, hisz ezen országok régiói gyenge értékekkel rendelkeznek, az említett 2 államban viszont kivételesen erős értékek lehet találni. Ruanda például a népirtás után egy nagy gazdasági növekedést létrehozó piacorientált politikát indított el. A grúziai helyzet is hasonló, ahol egy erős gazdasági keret figyelhető meg. Vannak olyan országok, mint például Chile, vagy Lengyelország ahol a gazdasági szabadság magas, de a propiáci ideológia alacsony. Ez azt sugallja, hogy a populista politikusok a gazdasági beavatkozás javát szolgáló reformokat vezethetnek be, és ezeket a reformokat a népesség nagy része támogathatja.

Newland „Szabadpiac Mentalitás Indexe” tehát meglehetősen durva mérés, óvatosan kell bánni vele. Az index azt mutatja, hogy az 1990-es évek vége óta fontos globális ideológiai váltás történt. Az állami beavatkozásnak és szabályozásnak a közmegítélése erősen pozitív lett. Newland szerint a kilátások nem katasztrofálisak, de sokkal jobbakk lennének, ha az emberek jobban megértenék a beavatkozó gazdaságpolitika eredménytelenségét és Boettkevel egyértelműen fogékonyabbak lennének a választás szabadságára és a piac erejére és ennek megfelelően szavaznának. Az adatok mutattak hasonlóságokat, de nem minden kulturális vagy regionális csoport homogén. Az FMMI és a Fraser Intézet „Economic Freedom of the World” indexének összehasonlítása bemutatja, mennyire áll pozitívan hozzá egy ország intézménye és gazdasága a szabad piacok működéséhez. Általánosságban elmondható, hogy az erős kapitalista mentalitás egy kedvező intézményi keretrendszerrel egyidejűleg létezik, amit a világ leggazdagabb országai – például az Egyesült Államok, Németország és Japán – jól szemléltetnek.

Kozák Sándor¹

¹ egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem